

A Krisztus jelleme.

Máté XVII, 5: Ez az én szerelmes Fiam,
kiben én megnyugodtam.

A Krisztus jellemét különböző célokból lehet tanulmányozni. Mindenek felett alkalmas ez arra, hogy a szívet megindítsa, abban a szeretet, a tisztelet és a legtisztább öröm érzetét felébreszsze. Mint példányképnek nincs hasonmása. Mint az általa tanított valóság bizonyítéka talán felette áll minden más bizonyítéknak, talán egy sincs, a mely oly gyakran győzedelmeskedett volna a hitetlenségen. Főleg ez utolsó szempontra hívom én fel most figyelmeteket. A Krisztus jelleme az ő vallása igazságának erős bizonyítéka. Mint ilyent kívánnám én most előttetek feltüntetni. Előadásommal azonban nem csak a hitet reménylem benneteket megszilárdítani; mert azok a fejtegetések, melyeket e végre teszek, egyszersmind arról is meggyőznek titeket, hogy Jézus méltó a mi tiszteletünkre, méltó arra, hogy neki engedelmeskedjünk, őt kövessük és igazán szeressük.

Minél inkább tanulmányozzuk a Krisztus jellemét, a mint az evangéliumban előttünk áll, annál mélyebb benyomást gyakorol reánk annak eredetisége és valódisága. Teljesen az életből van az merítve. Az evangelisták leírásai talán minden más történetnél inkább magokon viselik az igazság bélyegét. A legrendkívülibb lényt állítják előnkbe, ki a földön valaha megjelent, s mégis ezek a leírások oly mesterkéletlenek, mint a gyermekek számára készült elbeszélések. A szerzők nem gondolnak magokra. Nekik csak egy céljuk van, megismertetni velünk mesteröket s azon mély tisztelet indokolására, melyet Jézus maga iránt bennök felébresztett, elégnek tartják, ha őt magát hagyják beszélni, ha cselekedeteit és szavait minden megjegyzés, magyarázat vagy dicséret nélkül adják előnkbe. Ezekben az elbeszélésekben nem találtok sallangokat, ki-

rívó színezést vagy kísérletet arra, hogy az írók mesterök tetteit feltünővé tegyék s az ő jellemének szép vonásait mesterségesen állítsák össze. Soha sem mutatnak rá egy körülményre is, mint olyanra, a mely minket ugyszólva, kényszerítene a Jézus nagyságának elismerésére. Az evangelisták az ő jellemében való teljes bizalommal irnak róla; érzik, hogy e jellemnek nincs szüksége művészi kezekre, s az iránt oly nagy tisztelettel viseltetnek, hogy saját megjegyzéseiket vagy dicséreteiket nem tartják helyesnek összelegyíteni egy oly fönséges élet leírásával.

Az a körülmény, hogy a Jézus történetét nagyon is jól ismerjük, okozza, hogy nem bír reánk oly hatással, a milyennel bírnia kellene. Előbb olvassuk azt, mint hogy annak belső értéke megértésére alkalmasok lennénk. Bámulásra méltó tettei oly közönségesek lesznek előttünk, mint a mindennapi élet eseményei, és az ő magasztos elhivatása szintoly természetes dolognak látszik előttünk, mint az embereknek egymáshoz való rendes viszonya. Éppen ezért szükség, hogy a vallás szolgái megtegyék azt, a mit az evangelisták nem kíséreltek meg, hogy a Krisztus jellemét feltüntetni igyekezzenek, hogy annak alkotó elemeit kifejtsék, az emberiséget magasabb szükségéire figyelmeztessék, s ez által bennök a Krisztus iránti tiszteletet fölébresszék. Valóban, nekünk tanítóknak nincs fontosabb kötelességünk, mint fogékonyokká tenni az embereket oly igazságok iránt, a melyek a hosszas és közönségesse lett kezelés által, hogy ne mondjam, elkoptak, elvesztették gyújtó hatásukat. Küzdenünk kell a megszokás hatalmával. A megszokásnál fogva az emberek kevesebb érdeket tanusítanak a dicső természet iránt és kevésbbé vannak meghatva a mindent megvilágosító naptól, mint egy tűzi játék látványosságától. A vallás és erkölcs tanítójának kötelessége csaknem új érzést teremteni az emberekben, hogy tanulják meg mily szép és fönséges világban élnek. Éppen így áll a dolog a Krisztus jellemével is; az emberek lassanként ugy hozzá szoknak, hogy végre még azt hiszik, hogy több bámulásra méltót lehet találni koruk valamelyik nagy emberében, egy államférfin vagy egy hóditóban, mint benne, a kinek saruját államférfiak és hóditók nem méltók megoldani.

Ebben a beszédben szándékozom megmutatni, hogy a Krisztus jelleme egészben véve olyan, hogy azt nem lehetett más embernek ugyszólván kigondolni, azt nem lehet csak a képzelet szüleményének tartani; mert az az eredetiség és igazság

minden bélyegét magán viseli s ennél fogva kénytelenek vagyunk azt valódinak s isteni eredetűnek ismerni el.

Hogy ezen állítás igazságáról meggyőződünk, szükség mindenek felett azon időbe tenni át magunkat, a melyben Jézus élt. Nagyon hajlandók vagyunk azt gondolni, hogy ő is a miénkhez hasonló városban, gondolkozásmódját, valamint szokásait illetőleg szintén a miénkhez hasonló nép között élt és munkált. Ámde ő egy a miénktől nagyon távol eső társadalomnak volt tagja. A zsidó nép minden más nemzetek között a legkülönösebb jellemvonásokkal bír. A zsidó alig tartotta magát az emberiség nagy családjához tartozónak. Hozzá volt szokva, hogy magáról, mint Isten kiválasztott, szent és tiszta népéről beszéljen; kikkel szemben a pogányok bűnös, tisztátalan, förtelmes és elvetemedett nemzetség. Ruházata, a homlokán vagy karján viselt emléklemez, köntös szegélye, eledele, szokásai, valamint temploma, áldozatai, mosakodásai, — mindezekkel a zsidó úgy tekintette magát, mintha Isten különös kegyében állana, s mindezek más népektől őket teljesen elválasztották. A zsidó más nemzetbelivel egy asztalhoz nem ülhetett, ös-sze nem házasodhatott. Az ő társaságára azok méltatlanok voltak. S daczára mindezen felsőbbbségi igényeknek, legyőzette látta magát azoktól, a kiket megvetett. Kénytelen volt meghajolni Róma hatalma előtt, viselni annak jármát, eltűrni saját földjén a római legiókat, nézni miként hajtja fel a római adószedő egy bálványimádó állam és egy bálványimádó cultus fentartására azt, a mivel ő csak Istennek vélte tartozni. A gyűlölet, melylyel az emberek idegen elnyomóik iránt viseltetnek, talán egy nemzet kebelében sem volt soha nagyobb, mint a zsidóéban. Mindazáltal a zsidónak meg volt a maga titkos vigasztalása. Közel volt az idő, az a megjövendőlt korszak, midőn Judea lerázza magáról békóit s megalázott állapotából ismét felemelkedik. A régen megígért király és szabadító már nem sokára eljövendő s fejére teszi azt a koronát, melynek az egész világ meghódol. Jeruzsálem fog törvényt szabni minden népnek s ezek szolgálni fognak Isten választott népének. Igaz, hogy a zsidók ezen hódítónak tisztében hitték állani a vallásterjesztést is; de szerintök a Mózes vallása volt az emberi természettel tökéletesen megegyező vallás még akkor is, midőn ez üres szertartásokká fajult. Ennek formáin lelkök teljes odaadásával csüngtek; a Mózes intézményeinek tulajdonították más népektől való különbségöket.

Ez volt alapja az ő jövő uralmuk iránt táplált reményöknek. Nem hiszem, hogy valaha valaki makacsabban ragaszkodott volna a maga előítéleteihez, mint a zsidó a maga különleges nemzeti vallásához. Ennek erejét megítélhetitek abból a tényből, hogy azt oly sok századon át anynyi üldözés és szenvedés között is megőrizni a zsidó népen kívül más népnek aligha sikerült volna. Mindezt számba kell vennem; szükség, hogy magatokat e sajátságos nép közé helyezze.

S im e sajátságos, a maga reményeinek teljesülését türelmetlenséggel váró nép között jelent meg a Názárethi Jézus. Az ő első szava volt: „Térjete meg; mert elközelgett a mennyeknek országa“. Reánk e szavak nem tesznek valami különös hatást; de a zsidókra nézve, a kik századok óta esengtek ez ország után s most már annak megérkeztét remélték, e szavaknak, mint a földrengésnek, megrázónak kellett lenniük. Akkora sokaság gyűlt Jézus körül, hogy befogadására nem találtak elég nagy épületet. Künn a szabadban egy hegyre menekszik s onnan intézi beszédét a néphez. A tömeg kíváncsi tekintettel csüng rajta s a szót ajkairól szeretné elnyelni. S mit hallunk? Egy szót sem szól Judeáról, Rómáról, a szabadságról, a diadalról, az Istentől kiválasztott nép dicsőségéről, a föld minden nemzetségeinek a Sion hegyén épült templomhoz való tolongásáról. Csaknem minden szava egy-egy halálos csapás volt azon reményekre és érzelmekre, a melyek az egész nemzetet lelkesítették és a vallás nevezete alatt meg voltak szentelve. Beszél a rég várt Isten országáról; de kimondja, hogy az a boldogság, mely ahoz van kötve, csak az alázatosoknak és tiszta szívűeknek van ígérve, csak ezek lehetnek annak részesei. A farizeusok igazságát, melyet úgy tekintettek, mint a vallásbeli tökély tetőpontját s a melynek világszerte való elterjesztését várták az új szabadítótól, Jézus hiábanvalónak hirdeti s kijelenti, hogy a mennyeknek vagy a messiásnak országa be van zárva mindazok előtt, a kik nem törekeshetnek új, szellemi s minden önzéstől ment erényekre. A harcz és háboru helyett ellenségeik szeretetére, bocsánat-adásra s áldásra inti hallgatóit, s a jóság, könyörület és béke ezen szellemét úgy mutatja fel előttök, mint különös jelvényét az igaz Messiás népének. A nemzeti érdekek és dicsőség helyett azon részrehajlatlan szeretet és jóság szellemének keresésére ösztönzi őket, a mely nem tesz különbséget a népek és nemzetek között s azt mondja, hogy

ebben áll azon ország üdve és boldogsága, a melyet ők reméltek. Földi kincsek helyett, melyeket minden országból az övékbe folyni vártak, mennyei kincsek szerzését ajánlja nekik s figyelmöket a halhatatlanságra irányozza, mint életök valódi céljára. És ez nem minden. Jézus nemcsak szellemi szabaditónak s egy új, a benső kegyességen és egyetemes szereteten alapuló ország urának mutatja be magát beszédeiben a zsidó nép előtt, hanem e mellett még valami más, amazoknál titokszerűbb hivatalt is tulajdonit magának. „Sokan mondják nekem ama napon: Uram! uram! nemde nem a te nevedben tanítottunk-e és nem a te nevedben üztünk-e ördögöket és a te nevedben sok hatalmas dolgokat nem cselekedtünk-e? Akkor pedig vallást tesztek nekik: Soha nem ismertelek titeket, távozzatok el én tőlem álnokságnak cselekedői“. Ebben a nyilatkozatban én egy oly jellemre ismerek, a mely a mily fönséges egyfelől, másfelől szintoly megdöbbenítő. Egy uralkodásra vonatkozik ez, melyet Jézus a jövő életben fog gyakorolni. Kijelenti ezzel, a mi tanításainak különben is egyik főjellemvonását képezi, hogy az ő hatalma nem szoritkozik pusztán erre a földre. S erről még inkább meggyőződöm, midőn tovább ismét azt hallom tőle, hogy ő azon kinos halál után, melyet szenvedni fog, feltámad, felmegy a mennybe, hogy ott kiváló hatalom és dicsőség állapotában szószólója és ítélőbirója legyen az emberi nemnek.

Ime egynehány vonás Jézus jelleméről és uralkodásáról, a mint azokat ő maga adja előnkbe. Mindjárt ezután még egyebet is mond, mi által még erőteljesebben fejteget némelyeket emez igazságok közül. Egy római százados hozzá folyamodván, hogy egyik nagyon kedves szolgáját meggyógyítsa, midőn Jézusban való bizalmának azzal is jelét adta, hogy nem is kívánta a betegnél való megjelenését, hanem csak arra kérte, hogy parancsoljon és a szolgálja meggyógyul, Jézus e történet írója szerint „elcsodálkozék és monda az ötöt követőknek: „Bizony mondom nektek, még az Izrael népe között nem találtam ilyen nagy hitet. De mondom nektek, hogy sokan eljönnek napkeletről és napnyugotról és letelepednek Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal a mennyországban. Ez ország-
nak fiai pedig (az az: a zsidók) kivettetnek.“ Ezzel mindazok a remények, melyeket a zsidók a Messiás országának kizárólagos birtoklása iránt keblökben tápláltak, meg voltak semmisítve és a

megvetett pogányoknak ez ország minden áldásaiban való részvétel, más szókkal, a Messiás által hirdetett tiszta vallásnak a föld legszélső határáig való elterjedése ünnepélyes kifejezést nyert.

És most azt kérdelem tőletek, ha vajjon Jézus jelleme nem áll-e egyedül a történelemben, ugy anynyira, hogy azt pusztán csak emberi szabályok szerint kimagyarázni sem tudjuk? Tekintsetek vissza azokra, a miket elmondék Jusson eszetekbe, hogy Jézus zsidónak született, mint zsidó nőtt fel, egy nép közepette, a mely lelke egész hevével élt s teljesen el volt merülve egy nemzeti és földi szabadító eszméjében. Ily nép között nőtt fel Jézus szegénységben, visszavonultságban és kézi munkával való foglalatosságban, a mi nem kis mértékben akadályozhatta őt gondolataiban, terveiben és reményeiben, és mégis a nevelés és társadalom minden befolyásának ellen tud állani. Mintha egy egészen más világban nőtt volna fel, őt nem érdeklik azok az érzelmek, a melyek körülötte uralkodók voltak, a melyeket vallás és hazafiuság egyaránt megszentelni igyekeztek, a melyeket a gyermek már az édes anyai tejjel beszívott s a felserdült ifjunak a zsinagogában fejébe öntöttek. Ő egy magasztos célú tűz maga eleibe, a minő a bölcsék és hősök elméjében még soha meg nem fordult, és az az öntudat, a melylyel ő ezen cél létesítésére munkál, a melylyel ő magát az Isten és emberek közötti gyermeki viszony fenntartására hivatottnak érezte, az az öntudat, hogy ő Istentől a jelen és jövő életre egyaránt rendkívüli tehetségekkel van megáldva, emberben még soha sem nyilatkozott. Azt kérdelem tehát, mi úton formálódhatott ki egy ily jellem?

Ha valaki erre azzal felelne, hogy Krisztus ámitó volt, következőleg az ő jellemének kimagyarázásában is a kulcsot az ámitás természetében találjuk meg: én azt mondom, hogy ennek a feltevésnek éppen az elfogadható alapja hiányzik. Azok a jellemvonások, a melyek Krisztusban nyilatkoznak, anynyira elmentétben állanak kora minden eszméivel és törekvéseivel, anynyira nem alkalmasok arra, hogy rokonszenvet ébreszsenek sem a pogányok, sem a zsidók részéről, hogy azok éppen egy ámitónak soha se fordultak volna meg az eszében. Egy ámitó, ha szinte a legszűkebb látkörrel birt volna is, mégis előre meg kellett volna hogy lássa, hogy az ő jelleme a legelkeseredettebb ellenszenvvel, megvetéssel és üldözéssel fog találkozni és egymagára marad célja kivitelében, mint a hogy Jézus is egyedül maradt és nem tudott

egyetlen egy egyént is találni, a ki bé tudott volna hatni az ő szellemébe s fel tudta volna fogni nagyszerű célját. Minő indok vezethetett volna egy elvtelen, önhasznát kereső embert egy ily vállalatra, azt felfedezni a miénkhez hasonló közönséges észszel nem lehet.

Én ennél fogva kereken tagadom, hogy a Krisztus felséges jellemét ki lehessen magyarázni abból a feltevésből, hogy ő ámitó volt; már csak azért is: mert hogy egy önző, álnok és elvetemült lélek oly hasonlíthatlanul nemes, nagy és erkölcsileg fönséges eszmét alkothasson magának s azon oly kitartással munkáljon, mint a Krisztus, bizonyára homlokegyenest ellenkezik az emberi lélek ismert törvényeivel. Ehhez még hozzáteszem azt is, hogy ha egy ámitónak valahogy mégis megfordulhatott volna az eszében egy oly fönséges és bámulásra méltó mű, mint a minőt Jézus tervezett, a kivitelnél nem tudta volna — mondom, nem tudta volna úgy viselni magát, hogy törekvése igazsága és valódisága iránt kételyt ne támaszson. Ez egy ámitóra nézve igen nagy feladat lett volna, s vagy tulzásba vagy erélytelenségbe esett volna; míg az igazi jellem végre is pártot ütött volna az áljellem ellen; a mikor aztán szükségképpen kitűnt volna, hogy a mit tesz, csak erőszakolt, idegenszerű mesterséges valami és semmi esetre sincs öszhangzásban saját lényével. Hogy valaki oly sajátságos és nagy jellemet mutasson, a minőt azelőtt hiába keresünk, előttem legalább teljesen lehetetlennek látszik oly emberre nézve, a ki maga ily jellemmel nem bír, vagy azt csak mint álarczot öltötte fel magára.

Lássuk most, hogy áll e tekintetben a dolog Jézussal? Fölnevekedve mint egy zsidó iparos vagy ács, kiemelkedik a homályból s magának minden képzetet meghaladó isteni küldetést, emberfeletti méltóságot tulajdonít és e jellemét egy pillanatra sem veszi el szemei elől. Benne az iparos s még inkább a zsidó merőben eltűnik. Érezzük, hogy egy új szellemmel bíró lény kezd résztvenni az emberiség ügyében. Az ő tanításán előmlő fönség és tekintély nem mesterséges, hanem a legtermészetesebb. Ugy beszél, mintha rokonságban állana az egész emberi nemmel. Soha sem engedi magát az emberi munkásság közönséges határai közé szoríttatni. A világnál szűkebb térről soha sem gondolkozik. Természetes és mesterkéletlen modorban beszél a legnagyobb szerű és legfontosabb változásokról, melyeket ő létrehozandó. A nagy eszméknek ilyen egyszerű módon való kifejezése különösen figyelmet érdemel.

Jézus szájából soha sem hallhatni azt a dagályos, föllengős, czifra beszédet, a mely csaknem mindig arra van számítva, hogy többnek láttassunk, mint a mi valósággal vagyunk. Midőn a maga dicsőségéről beszél, látszik, hogy ő azt bensejében hordja, s midőn az Istennel való benső viszonyára és egységére hivatkozik, ezt oly egyszerű szavakban fejezi ki, mint a gyermek szülőihez való viszonyát. A világ megváltásáról és az emberek megítéléséről, a lelkek magához való vonzásáról és az örökélet megszerzéséről, oly erős önbizalommal beszél, mint mi beszélünk azokról a közönséges erőkről és tehetségekről, a melyeket naponta gyakorlunk. Az ő hivatalának és jellemének nagyságát nem igyekeznek ékes szókba öltöztetni. Az öntudat az, a mi szint és elevenséget kölcsönöz beszédének, s azok a keresetlen, egyszerű kifejezések, a melyekkel él, mutatják, hogy belőle a legmélyebb s a legbensőbb meggyőződés szól. Ezt az erősséget azonban csak úgy érti meg az ember, ha az evangeliumot éber lélekkel és szívvvel olvassa. Nem elég azt csak felületesen vizsgálni s még rosszabb, ha valaki a felszinen is alul marad. Midőn én gondosan olvasom ezeket az írásokat, midőn figyelemmel kísérem ama dicső vonásokat, melyek a Jézus életén áthuzódnak s látom, hogy soha, sem a syegénység, sem az üldöztetés között, sem utolsó halálos küzdelmében ő nem esik ki szerepéből, nem vet legkisebb homályt dicső jellemére; ekkor az ő jellemének valódisága felől engem oly érzés fog el, a melyet kifejezni nem tudok. Érzem, hogy ámitással ily jellemet ölteni magára és azt mindvégig mocsoktalanul megtartani a zsidó ácsmesternek épp oly kevésbé lehetett volna, mint a mily lehetetlen dolog volna egy gyenge gyermekre nézve a Herkules tetteit ismétetni, vagy a lángelmék műveit felfogni s azokkal versenyre kelni.

Lehet ismét valaki, a ki a Jézus jellemének megértéséhez a kulcsot nem az ámitni akarásban, hanem a rajongásban keresi s úgy vélekedik, hogy az erős szenvedélylyel párosult képzelődés vett rajta erőt annyira, hogy ő magát valamely rendkívüli s másokkal összehasonlíthatatlan munka végrehajtására hivatottnak érezte. Jól tudom, hogy a lelkesülésnek, a felhevült képzelődésnek nagy ereje van és ezt soha sem szabad számításon kívül hagyni, mikor vallási tanítók jelleme felett akarunk ítéletet mondani. Hanem én erre mégis megjegyzem, először, hogy kivéve azon eseteket, a melyekben az illetőt a józan ész már elhagyja, a lelkesülésnek kisebb-nagyobb mértékben mindig az uralkodó gondolatok és kép-

zetek adnak táplálékot, annak irányát az emberiség közgondolkozása jelöli ki. Judeában, a hol a lelkek telve voltak egy Messiás eljövetele iránti várakozással, elhiszem, hogy egy zsidó könnyen rájöhetett volna arra a képzelődésre, hogy ő e remény, e dicső eszmény megvalósítására van hivatva. A lelkesülés aztán az ilyent igen természetes uton ragadhatta volna odáig, hogy képzeletben a Dávid királyi székébe üljön s titokban azon eszközökről gondolkozzék, amelyeknek segedelmével az óhajtott győzelmet kivívja. De hogy egy zsidó Messiásnak képzelje magát s ugyanakkor levetkezze magáról mindazon érzelmeket, amelyek az ő ifjui képzelődését és szivét lánggra gyulasztották, hogy meggyűsítsa kortársainak minden reményét s arra a meggyőződésre jusson, hogy neki egy egészen új, amattól egészen különböző rendeltetése van: ez teljes lehetetlen; s bizonyos, hogy egy ily téves, irány nélküli képzelődés, a mely egyszersmind arra is alkalmas, hogy valaki erejét feljűlmuló művégrehajtására hivatottnak érezze, az esztelenséggel határos. Lehet-e tehát csak gondolni is, hogy egy egyén, a kin ily szerencsétlen és alap nélküli képzelődés vett erőt, az ebből származó lelkesülést, mint Krisztus, mind végig meg tudta volna őrizni s a maga eleibe vett feladat nagyobb részét, mint ő, oly méltóan meg tudta volna oldani a földön? Azon sajátságos körülmények között, a minők között Jézus élete lefolyt: nem aludt volna-e ki ez a lelkesülés s nem hagyta volna-e hátra maga után tanításain és magaviseletén az eszelősség nyomait? Lehet-e egy ilyen embert úgy tekintenünk, mint az erény példányképét, mint az emberiség eszméjének a maga legszebb alakjában való megvalósítóját?

Jézust épp oly kevésbé lehet rajongónak, mint ámitónak tartani. Avagy hol vannak nyomai az ő történetében a rajongásnak? Talán méltóságteljes parancsolataiban, vagy vallásának szelid, gyakorlati és nemes szellemében; talán abban az egyszerű, keresetlen beszédmódban, a melylyel saját rendeltetésére hivatkozik és a vallás fönséges igazságait kifejti, vagy abban a ritka tapintatosságban s az emberi természet teljes ismeretében, a mely minden tettéből kisugárzik s a társadalom különböző osztályaival való bánásmódban nyilvánul? Lehet-e rajongónak nevezni azt, a ki még a jövő életben gyakorlandó hatalmára is igényt tartva s csaknem szüntelen a menynyre irányozva az emberek figyelmét, sem maga nem adta jelét ábrándosságnak, sem tanítványai képzelődését nem igyekezett felcsigázni az által, hogy ama szemek előtt elrejtett állapotról

holmi aprólékos leírásokat, egyes kiszinezett képeket adjon? Valóban, semmi sem oly jellemző a Krisztusban, mint a nyugalom és önmérséklet, a melyet ő lépten-nyomon tanusít. Ez a jellemvonás áthatja minden más fényes tulajdonait. Mily meghatóan nyugodt és méltóságteljes volt az ő kegyessége! Mutassatok csak egyetlen egy helyet is az ő beszédeiben, a hol szenvedély, rajongás nyilvánulna az ő vallásos érzelmeiben. Látszik-e az uri imádságon ilyen szenvedélyteljes rajongás? Azt a szónokot, a ki korunkban a vallás tárgyairól a Jézuséhoz hasonló modorral beszélne a templomban, nem egy helyütt hidegséggel vádolnák. Az ő kegyességének higgadt és észszerű voltát semmi sem bizonyítja inkább, mint az a tantétel, a melyet oly igen bé akar nyomni hallgatói szívébe, hogy a legszebb s Isten előtt is legkedvesebb isteni tisztelet az önzetlen szeretet és felebarátaink iránti szolgálatkészség. Neki még jó tettein is, a melyek különben komolysággal és mély érzéssel voltak öszszekötve, a kedély és vidámság egy neme ragyogott. Ő soha sem vesztette el az önmagán való uralkodást a mások iránti rokonszenv következtében; nem rohant egy rajongó philanthopus módjára sikertelen vállalatokba, hanem a jót is azzal a nyugodtsággal és állhatatossággal tette, mely az Isten gondviselését jellemzi. Az ő csendes lelkülete mélységét leginkább meg lehet ítélni, ha figyelembe vesszük az ő ellenfelei magatartását. Az ő tetteit gyanakodó szemmel nézték mindenütt, útjába folytonosan akadályt gördítettek boszszuvágyó ellenei, a kik öszszeesküdtek volt, hogy halála által buktassák meg az általa kezdeményezett szent ügyet. A heves rajongó már, a ki azt hiszi magáról, hogy őt az Isten valamely nagy munka végrehajtásával bizta meg, a rossz akaratú és dühös megtámadtatások között rendesen elveszti önmérsékletét. Az akadályok csak nevelik szenvedélyességét; terveinek végrehajtásában annál türelmetlenebb lesz, minél hevesebb megtámadásoknak van kitéve. Ugyde Krisztust az ő ellenségeinek gonoszsága, melyet ő nem tudott legyőzni, sőt egy időre éppen az győzedelmeskedett felette, soha sem fosztotta meg az önuralomtól, nem indította szenvedélyeskedésre és nem vakította el, nem ragadta meg gondolatlan tettekre. Sem maga, sem követői előtt nem rejtette el azt a benyomást, melyet ellenségei gyakoroltak a sokaságra. Előre látta az erőszakos halált, a mely felé gyorsan közelgett. Mégis bizva az Istenben és az ő igazsága csendes terjedésében, béketűrő volt. Ő nemcsak hogy nyugodt volt, hanem e

nyugodtság fönsége s lesz, ha a körülte dühöngő viharokat s ama kilátások nagyszerűségét tekintjük, a melyekben lelke nyugalmat talált. Én tehát azt mondom, hogy a lelki vidámság és az önuralom Jézusnak különös tulajdonságai voltak. Én azt állítom, hogy Jézus fönséges jellemét sem az ámitani akarásból, sem az irány nélküli esztelen képzelődésből megfejteni nem lehet. Annak magyarázata csak saját igazságában, valódiságában van.

Előadásomat azzal a megjegyzéssel kezdtem, hogy a hosszas megszokás miatt nem tudjuk illően méltányolni a Jézus nagyszerű jellemét. Olvassuk azt anélkül, hogy rendkívüli természetére gondolnánk. Pedig én nem ismerek semmit fönségesebbet. Az államférfiak tervei és művei a gyermekjátékok sorába esnek, ha a Jézus által kezdeményezett művel összehasonlítjuk, a melyért ő kész volt életét is feláldozni, még pedig annak valódiságában való teljes öntudattal. Az eszme, hogy az egész földnek erkölcsi ábrázatát megváltoztassa, hogy az Istennek lélekben és igazságban való imádására, isteni és felebaráti szeretetre vezessen különbség nélkül minden népet, sem a bölcsészek, sem a törvényhozók agyában előtte nem fordult meg. Ezen nagy terjedelmű eszme valóításának gondolatára az emberi elme még nem jutott volt el. Eme vállalat tervezése s az a nyugodt, rendületlen bizalom, a melylyel annak teljesülését várta egy olyan egyén, a kinek sem magas állása, sem vagyona nem volt, a ki a fegyvert iszonynyal utasította vissza magától és a ki tanítványainak is megtiltotta, hogy a szereteten kívül valaha más fegyverhez nyuljanak, az Isten hatalmában és a szeretet erejében való oly hitet mutat, a mely bámulásra ragad, s ha ehhez hozzá tesszük azt is, hogy Jézus az ő tiszta vallásának nemcsak e földön leendő diadala, hanem a jövő életben gyakorlandó hatalma iránt is teljesen meg volt győződve, el kell ismernünk, hogy ebben a meggyőződésben oly nagyszerű cél, oly eredeti és sajátos gondolkozásmód és érzés nyilatkozik, hogy csak a megszokás lehet az oka, ha nem tudunk azon eléggé bámulni, ha nem tudjuk azt illően méltányolni. Én megvallom, hogy a midőn a megszokás zsibbasztó hatalmát lerázhatom magamról s teljes jelentőségökben fel tudom fogni az ilyszerű nyilatkozatokat: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan a kik megfáradtatok és meg vagytok terheltetve, és én megnyugosztalak titeket“. — „Azért jöttem, hogy megtartsam azt, a mi elveszett“. — „A ki rólam vallást tesz az emberek előtt, arról én is vallást teszek az én meny-

nyei atyám előtt". — „Az én atyám házában sok hajlékok vannak, elmegyek, hogy nektek abban helyet készítsek“, — midőn, mondom, e szavak jelentőségét megfontolom s azoknak mélyére hatok, úgy érzem, hogy egy olyan lényt hallok beszélni, a kihez hasonlóan még ember nem szólott soha. Ez egyszerű s mégis oly nagy jelentésű szavak lelkem mélyéig behatnak, s ha ezek mellé gondolom a Krisztus csodatételeit, a melyekről egy más beszédemben már szólottam, kénytelen vagyok így kiáltani fel a századossal: „B i z o n y e z e m b e r I s t e n f i a v a l a“.

Ezekben már bemutattam előttetek Jézus Krisztust egy olyan szempontból, a melyből nyilván van, hogy ő a legrendkívülibb lény volt, a ki valaha e földön élt. Most egy más szempontra kívánom figyelmeteket fordítani, a mely szerintem legalább még amannál is nagyobb szerű. Láttátok, hogy Jézus teljes tudatával birt a maga nagyságának és elhivatásának; nézzétek meg most azt is, hogy ez ö n t u d a t t a l, m i n ő é l e t e t f o l y t a t o t t a z e m b e r e k k ö z ö t t. Hogy jobban megértethessem azt, a mit mondó vagyok, engedjétek nekem egy feltevést. Tegyük fel, hogy ti soha semmit se hallottatok volna egyes részletekben a Krisztus történeteiből, hanem valaki csak úgy általánosságban beszélné el, hogy évszázadokkal ezelőtt egy rendkívüli ember jelent meg e földön, a kinek lelkében az az erős hit élt, hogy ő az Istentől küldetett, isteni erővel bír s a legfelségesebb munka végrehajtásával bízott meg, a ki magának nemcsak egy nemzet és egy korszak, hanem minden népek és minden idők felett tekintélyt tulajdonított, és a ki a siron túlra is kiterjedő szellemi uralkodást s örökkévaló hatalmat reménylett. Tegyük fel, hogy erről a lényről azt mondanák nektek, hogy midőn e világra jött, nem volt senki, a ki őt megértse, hogy ő magát hasonlíthatatlanul feljülérezte észjárásban és törekvésben mindazokon, a kiknek körében élt, és ekkor azt kérdeznék tőletek, hogy egy ily jellemhez, minő életmódot, minő magatartást, minő beszédet, minő járást, a sokasággal minő társalgást véltek illőnek lenni, a melyet valószínűleg az a lény is gyakorolt; más szókkal: minő alakban állítanátok képzeletben magatok elébe ezt a lényt? Nem azt gondolnátok-e, hogy ezen sajátos jellemmel szükségképpen egy sajátos életmód volt összekötve, megfelelő az ő fenségének és más emberektől való különbségének? Nem azt várnátok-e, hogy megjelenésében is valami feltűnőt mutasson, hogy személye iránt bizonyos tiszteletet és hódolatot köve-

teljen? Nem azt gondolnátok-e, hogy egy ily gondolatokban gazdag, a földön féljül magasra emelkedett lelkü lény hidegen tekintene az emberek mindennapi foglalkozásaira? s elmerülve a maga világában kevés érdekléssel viseltetnék mások iránt? hogy a maga tanaiban és jellemében a legfőbb erény álláspontjára jutván, nagyon is kevés fontosságot tulajdonítana a körülötte levő tudatlan és babonával telt nép csekély tehetségeinek? Nem csinálnátok-e belőle egy hatalomra vágyó lényt, a kinek törekvése arra irányul, hogy mások fölé emelkedjék? Nem azt gondolnátok-e, hogy az ő természetes érzelme teljesen elveszne abban az általános ember-szeretetben, a melynek ő képviselője? nem tartanátok-e az említett fensőséggel s nagyszerű törekvéssel öszszeférhetetlennek az egyéni érzelmeket? Nem azt várnátok-e tőle, hogy helyzetének minden előnyeit felhasználja? Nem azt várnátok-e, hogy a nagy mester a legszentebb helyet válaszsza ki magának, a honnan tanítson, és a ki magát mindenek felett urnak tartja, állítson magának egy látható trónt, s onnan osztogassa parancsait, a melyek a föld véghatárait is el kell hogy terjedjenek? Egy szóval: nem azt várnátok-e mindnyájan, hogy ez a rendkívüli egyéniség egyszerűsmind a legrendkívülibb körülmények között éljen s magát teljesen elkülönözze a körülötte levő, de hozzá képest nagyon is alant álló sokaságtól?

Bizonyára, mindnyájan így gondolkoznánk a felhozott esetben, s vajjon hogy áll a dolog e tekintetben Jézussal szemben? Olvasátok az ő történetét. Ő azon öntudatot táplálja lelkében, hogy emberi erőt feljülhaladó erővel rendelkezik, hogy egy végtelen munkát kell végrehajtani, s mégis hol találjátok meg, midő tekintete, minő modora van, hogy társalog, hogy él az emberekkel? Az ő megjelenése, életmódja, társalgása egészen ellenkező azzal, a mit róla az előbbiek szerint feltettünk volna. A társadalom azon osztályának közönséges ruháját viseli, a melyhez ő is tartozik, a melynek kebelében felnőtt. Nem huzódik magányba, mint János, hogy szentnek tűnjék fel s nem is keres magának egy oly helyet, melyet a zsidó történelem megszentelt. Meg akarjátok őt találni? Menjetek Péternek, a halásznak, házához. Menjetek a samariai forráshoz, hol utazási fáradaimait piheni. Az ő tanításait akarjátok hallani? Néha ugyan a templomban is megtalálhatjátok; mert az a közönséges öszszegyülés helye volt; de ő rendszeren a szabad ég alatt tanított, most egy csolnokon a galileai tón, majd egy hegyen,

majd ismét a népsokaságtól hullámozó utczákon. Nem volt holott fejét lehajtsa s nem is járt utána, hogy szerezzon magának. Egy gazdag ember jó hozzá s lábaihoz borul. Ő így szól: „Menj, add el minden marhádat s oszd el a szegényeknek, aztán jöjj és kövess engemet.“ De ez még nem minden. Ennél még sokkal jellemzőbbet kell mondanom. Ő nemcsak hogy az utczákon és a halászok házában járt. Ha tetszett volna, itt is tisztithat vala ki egy tért a maga számára és állithat vala fel korlátot maga és mások között. De ezen helyeken és mindenütt ő úgy élt az emberekkel mint ember, mint testvérök és barátjok, néha mint szolgájok, és kimagyarázhatatlan rokonszenvet érzett minden embernek, még a leginkább elhagyatottnak, megvetettnek is érzelmei, érdekei, szükségai, óhajai és gondjai iránt. E szempontból tekintve Jézust találjuk a legfeltünőbbnek. Az ember szellemének, az ő legleereszkedőbb, leggyöngédebb alakjában, páratlan isteni dicsőség öntudatával való ilyen öszhangzatos egyesülése a legcsodálandóbb ezen csodálatra méltó jellemben. Ebből tanuljuk meg, hogy Jézus miért választotta magának a szegénységet és miért utasította vissza magától a feltünésnek minden különös módját. Tette ezt azért, mert közel akart férkezni az emberiség szívéhez, mindenkivel társalogni kívánt, a maga rokonszenvét mindenkivel éreztetni óhajtotta, megismerni és megsíratni akarta azoknak fájdalmait és bűneit s részvétet kívánt mutatni örömeik és szerencsájök iránt.

Csak egy néhány példát mutathatok fel abból a rokonérzelemből, a melyet Krisztus minden sorsu és állapotú emberek iránt tanusított. De mily megragadóan szépek ezek! Pályája kezdetén ott látjuk őt egy menyegzőn, melyre tanítványaival együtt hivatalos volt. A menyegzői ünnepély a zsidóknál különös vigalommal és zajjal volt öszszekötve; de Jézus azért nem tagadja meg jelenlétét. Ő jól ismerte a házasiéletben keletkező érzelmeket, örömeiket és fájdalmakat, jól ismerte, hogy annak mily jelentékeny befolyása van az erkölcsiségre s részt vesz az ünnepélyben, nem mint egy rideg asketa, hogy a vendégsereget öszszeránczolt szemöldökeivel lehangolja, hanem hogy jelenlétével az ünnepélyt megszentelje s a társaság örömét nevelje. Mily kevésbé lehet ezt öszszeegyeztetnünk azzal a méltóságteljes magatartással, a mely szerintünk az előbbieket után egyezőbb lett volna az ő jellemével, pedig mily nemes érzés sugárzik abból vissza. De ez az eset csaknem egyedül áll az ő történetében; mert Jézus rendesen nem a boldogokkal

társalgott, hanem a szerencsétlenekkel, a tudatlanokkal és bűnösökkel, ezekkel állott ő a legbensőbb érintkezésben. Ő, a ki oly magasan állott gondolataival és oly nagyszerű terveket alkotott, tudatlan, egyszerű embereket választott tanítványoknak, ezekkel élt, nem mint felettök álló, a ki csak tanításokra van rendelve, hanem mint barátjok, velök utazván gyalog, házaikban aludt, asztaluknál ült, részt vett ételökben és italukban, közölte velök a maga tanait a lehető legegyszerűbb formában; s jóllehet tanítványai szüntelen félreértették és soha sem fogták fel teljesen gondolatait: még se fáradozott ki soha azoknak tanításában. Oly családias volt az ő társalgása tanítványaival, hogy Péter egész hévvel megtámadja midőn közelgő halálát nekik megjelenti, és Jánost ott találjuk, keblére borulva. Ezen tanítványaihoz intézett utolsó beszédéről nem szükség szólanom. A gyöngédség és méltóság egyesítése tekintetéből ez egyedül áll minden iratok között. Saját szenvedéseiről merőben elfelejtkezék azon gond miatt, hogy megsomorodott hiveinek békét öntsön lelkökbe s vigaszt csepegtessen szivökbe.

Az ő rokonszenvének mélységét látni lehet különösen akkor, mikor gyermekeket visznek hozzá. Tanítványai, a kik ugy gondolkoztak, a mint mindnyájan gondolkoznánk, hogy a kit Isten azért küldött e világra, hogy egy egyetemes ország koronáját hordozza, annak sokkal több dolga és gondja van, mint hogy gyermekekkel bajlódjék: nem egyszer megtiltották a szülőknek, hogy gyermekeiket Jézushoz vigyék; de Jézus, megdorgálván tanítványait, magához hívta a gyermekeket. És a gyermekek soha sem részesültek nagyobb szeretetben, mint Jézusnál. Karjaiba vette és megáldotta őket és nem csak azt mondotta: „hogy ilyeneké a mennyeknek országa“, hanem hozzátette azt is, hogy „a ki egy kis gyermeknek a gondját felveszi, az nekem veszi fel gondomat“. Ily szorosán azonosította ő magát az emberi természet ezen eredeti, ártatlan és szép alakjával.

A társadalomban nem volt oly alant álló osztály, a mely az ő rokonszenvének tárgya ne lett volna. Ő nem csak tanította a publikánust és a bűnöst, hanem az ő lelki tisztasága teljes öntudatával ült le és evett velök, és a midőn az ellenséges indulatu farizeusok ezen társalgást szemére hányták, ő az elveszett juhról és a tékozló fiuról szóló gyönyörű beszédekkel felelt meg nekik és így szólott: „Én azért jöttem, hogy felkeressem és megtartsam azt, a mi elveszett volt“.

Saját bajai és fájdalmai soha se akasztották meg az ő keblében a szeretetnek ezt a forrását. Midőn a keresztfához vezető úton meghallotta, hogy egy néhány jeruzsálemi aszszony őt siratja, saját fájdalmát elfeledve, hozzájuk fordult és így szólott nekik: „Jeruzsálemnek leányai, ne sirassatok engemet, hanem ti magatokat és a ti magzatitokat“. A keresztfán, midőn lelke az előtte álló kínos szenvedés s ezen szenvedésből származó messze kiható áldás elgondolása között hányódott, szemei anyjára és Jánosra estek és a fiu és barát érző szive az ur és világüdvözítő felemelő öntudatával olvadtak össze. Az érző szív soha sem nyilatkozott oly szépen és meghatóan. Tekintetét Jánosra irányozva így szólott anyjához: „Imhol a te fiad; az én kedves tanítványom foglalja el az én helyemet, ő teljesítse irányodban a gyermeki kötelességeket s ő élvezze azt az anyai szeretetet, a melylyel te engem az életen át-kisértél“. Jánosnak pedig így szólott: „Imhol a te anyád; reád hagyom azt a boldogságot, hogy szolgálhass az én legkedvesebb barátomnak e földön“. És ez még nem minden. Az ő emberszeretetének még fényesebb bizonyága is van ennél. Midőn ellenségei gunyját még utolsó küzdelmei sem tudták elfojtani, sőt hogy a leg-érzékenyebb oldalról sértegettek, egészen gunyosan emlékeztették az ő magas hivatalára és jellemére, ő azzal viszonzta, hogy imádkozott érettők, ezt mondván: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit tesznek“.

Igy élt Jézus az emberek között. Az isteni küldetés főnségének öntudatával oly alázatos, nemes, emberies gondolkozásmódot és rokonszenves szívet egyesített, a minőnek párját a történelemben nem találjuk. Kérlek, fontoljátok meg ezt a bámulásra méltó egyesülést. Az ő felebaráti szeretete, jó indulata az emberek iránt arányban állott azzal a főnységgel, a melylyel őket feljűlmulta. Egy ily jellem egészen kívül áll a mi fogalomkörünkön. Azt képzelni, hogy ezt ki lehet magyarázni az ámitni akarásból vagy a rajongásból, nem mutat józan értelemre. Én a Jézus jellemére azzal a mély tisztelettel gondolok, a melynél nagyobb tisztelettel csak az Isten iránt viseltetem. Ez a jellem nem lehet művészi kezek alkotása. Az valódi volt. E jellemmel bírt az Isten fia s e jellemben nyilatkozott az Istennek egy szerelmes fia.

De még nem oldottam meg feladatomat. Számithatok-e még egy néhány perczig figyelmetekre? Még nem hatoltunk le a Krisztus jellemének mélyére. Még nem érintettük azt a nagy elvet, me-

lyen az ő rendkívüli emberszeretete nyugodt s a mely becsessé tette előtte vilgmegváltói hivatalát. Kérditek talán, mi volt ez a nagy elv? Felelet: A z e m b e r i l é l e k n a g y s á g á r ó l v a l ó m e g g y ő z ő d é s e. Jézus az emberen az istenség bélyegét és képmását látta, ezért óhajtotta annak megváltását; ezért viseltetett az emberek iránt anynyi rokonszenvvel, bárminő sorsban, állapotban vagy foglalkozásban találta is őket. Az embernek szellemi oldaláról való vizsgálása jellemzi főleg a Jézus tanításait. Jézus a földi hüvelyen át messze bétékintett szemeivel az emberbe. A test előtte elenyészett. A gazdagok bibor palástja s a szegények rongyfoszlányai előtte semmik voltak. Ő ezeken keresztül tekintett, mint ha ott se lettek volna, egyenesen a lélekbe, és ott a tudatlanság felhői és a bűn mocsárai között is felismerte az emberben levő szellemi és halhatatlan részt, felismerte az erő és tökély azon csiráit, a melyek a végtelenig fejleszthetők. Az elesettben és legelvetemültebb emberben is ő egy oly lényt látott, a ki még a világosság angyalává lehet. A mi több, érezte hogy benne nincs semmi, a mit az emberek magokévé ne tehetnének. Őt az ő szellemi nagysága nem tette lenézővé a sokaság iránt; mert a maga nagyságában csak egy példányképet látott, a melyet az emberek magokban megvalósítani vannak hivatva. Ez a gondolat oly mélyen be volt vésve lelkébe, hogy valahányszor jövő dicsőségéről beszélt, mindannyiszor oda tette azt is, hogy ezen dicsőségben osztozni fognak vele az ő igaz követői. Ezek is az ő trónján fognak ülni s részt vesznek az ő áldásteljes hatalmában.

Itt már véget vetek beszédemnek; mert valóban nem tudom, mit lehetne még mondanom, hogy fokozzam azt a bámulatot, tiszteletet és szeretetet, a melylyel Jézus iránt viseltetni tartozunk. Midőn meggyőződtem a felől, hogy Jézus nemcsak a maga rendkívüli elhivatásának és határtalan fönségének teljes öntudatával bírt, hanem az emberekben is elismerte a vele rokon természetet s azért élt és halt, hogy ezeket is az ő isteni dicsősége részeseivé tegye, és a midőn látom, hogy ezen gondolattól vezettetve, az emberek iránt a legmélyebb felebaráti szeretettel viseltetik, a melyet sem méltatlanság, sem igazságtalanság vagy szenvedés avagy csak egy pillanatra sem bír elfojtani és megsemmisíteni: bámulat fog el szintny mint tisztelet és szeretet tölti el lelkemet. Érzem, hogy egy ily fönséges jellem nem lehet emberi találmány, hogy azt sem az ámitás útján vagy a rajongás természetéből kimagyarázni nem

lehet. Midőn Jézusnak im e jellemét az ő vallása más bizonyítékaihoz hozzá kapcsolom, érzem, hogy annak ereje jóval nagyobb lesz, s hitelességéhez többé kétség nem férhet. Az evangéliumnak igaznak kell lenni; az abban foglalt tudósítások egy élő személyről vannak véve s tényekre vannak alapítva. A Jézus jelleme nem költemény; ő az volt, a minek magát állította és a minek tanítványai tartották. És ez még nem minden. Jézus nemcsak volt, hanem most is az, a mi volt: Istennek fia, a világ idvezítője. Ő most is él a mennyben, hová már a földről oly gyakran feltekintett. Ott él ő és uralkodik. Hitem szemeivel ott látom én őt dicsőült állapotban, s teljes bizalommal várom, hogy rövid időn színről színre is meg fogom látni. Valójában egy sincs barátaink között, a kivel bizonyosabb lenne találkozásunk. Ugyanazért készülünk, kedves hallgatóim, az ő erényeinek követése és az ő parancsai iránt való engedelmesség által egyesülni vele ama szentebb hajlékokban, a hol őt emberi nemünk jobbjai és nemesebb lelkei környezik, s ő szellemét, erejét és boldogságát közli velök örökön örökké!
